

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (δεύτερο τμήμα)

της 1ης Μαρτίου 2012*

«Συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία μερικής απασχολήσεως — Έννοια του όρου “εργαζόμενοι με μερική απασχόληση, που έχουν σύμβαση ή σχέση εργασίας” — Δικαστές μερικής απασχολήσεως που αμείβονται σε ημερήσια κατ’ αποκοπήν βάση — Μη χορήγηση συντάξεως γήρατος»

Στην υπόθεση C-393/10,

με αντικείμενο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Supreme Court of the United Kingdom (Ηνωμένο Βασίλειο) με απόφαση της 28ης Ιουλίου 2010, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 4 Αυγούστου 2010, στο πλαίσιο της δίκης

Dermod Patrick O’Brien

κατά

Ministry of Justice, πρώην Department for Constitutional Affairs,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (δεύτερο τμήμα),

συγκείμενο από τους J. N. Cunha Rodrigues, πρόεδρο τμήματος, U. Lohmus, A. Rosas, A. Ó Caoimh και A. Arabadjiev (εισηγητή), δικαστές,

γενική εισαγγελέας: J. Kokott

γραμματέας: C. Strömholm, υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ’ ακροατηρίου συζητήσεως της 8ης Σεπτεμβρίου 2011,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- ο D. P. O’Brien, εκπροσωπούμενος από τον R. Allen, QC, και την R. Crasnow, barrister,
- το Council of Immigration Judges, εκπροσωπούμενο από τον I. Rogers, barrister,
- η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από την S. Behzadi-Spencer, επικουρούμενη από τον T. Ward, QC,
- η Ιρλανδία, εκπροσωπούμενη από τον D. O’Hagan, επικουρούμενο από τον B. Doherty, barrister,
- η Λεττονική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις M. Borkoveca και Z. Rasnača καθώς και τον I. Kalniņš,

* Γλώσσα διαδικασίας: η αγγλική.

- η Πορτογαλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον L. Inez Fernandes,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τον M. van Beek και την N. Yerrell,

αφού άκουσε τη γενική εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις της κατά τη συνεδρίαση της 17ης Νοεμβρίου 2011,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία της ρήτρας 2, σημείο 1, της συμφωνίας-πλαίσιου για την εργασία μερικής απασχολήσεως, που συνήφθη στις 6 Ιουνίου 1997 (στο εξής: συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία μερικής απασχολήσεως), η οποία περιλαμβάνεται στο παράρτημα της οδηγίας 97/81/EK του Συμβουλίου, της 15ης Δεκεμβρίου 1997, σχετικά με τη συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία μερικής απασχόλησης που συνήφθη από την UNICE, το CEEP και την CES (ΕΕ 1998, L 14, σ. 9), όπως τροποποιήθηκε από την οδηγία 98/23/EK του Συμβουλίου, της 7ης Απριλίου 1998 (ΕΕ L 131, σ. 10, στο εξής: οδηγία 97/81).
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ του D. P. O'Brien, Queen's Counsel και πρώην recorder του Crown Court, και του Ministry of Justice, πρώην Department for Constitutional Affairs, με αντικείμενο την άρνηση του τελευταίου να καταβάλει στον D. P. O'Brien σύνταξη γήρατος υπολογιζόμενη *pro rata temporis* (κατ' αναλογία του χρόνου απασχολήσεως) με βάση τη σύνταξη γήρατος του δικαστή πλήρους απασχολήσεως που συνταξιοδοτείται στην ηλικία των 65 ετών και έχει εκτελέσει την ίδια με αυτόν εργασία.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

- 3 Κατά την οδηγία 98/23 για την επέκταση, στο Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βορείου Ιρλανδίας, της οδηγίας 97/81, η ταχθείσα στο ως άνω κράτος μέλος προθεσμία για τη μεταφορά της οδηγίας 97/81 στην εσωτερική έννομη τάξη έληξε στις 7 Απριλίου 2000.
- 4 Το άρθρο 1 της οδηγίας 97/81 διευκρινίζει ότι η εν λόγω οδηγία αποσκοπεί στην υλοποίηση της συμφωνίας-πλαίσιου για την εργασία μερικής απασχολήσεως.
- 5 Η ενδέκατη αιτιολογική σκέψη της ως άνω οδηγίας προβλέπει τα εξής:

«[εκτιμώντας] ότι η επιθυμία των υπογραφόντων μερών ήταν να συνάψουν συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία μερικής απασχόλησης, η οποία να περιέχει τις γενικές αρχές και τις ελάχιστες απαιτήσεις σχετικά με την εργασία μερικής απασχόλησης· ότι εξεδήλωσαν τη βούληση να συγκροτήσουν ένα γενικό πλαίσιο για την εξάλειψη των διακρίσεων εις βάρος των εργαζομένων με μερική απασχόληση και να συμβάλουν στην ανάπτυξη δυνατοτήτων για την εργασία μερικής απασχόλησης σε μια αποδεκτή βάση για τους εργοδότες και τους εργαζομένους».
- 6 Η δέκατη έκτη αιτιολογική σκέψη της εν λόγω οδηγίας έχει ως εξής:

«[εκτιμώντας] ότι, όσον αφορά τους όρους που χρησιμοποιούνται στη συμφωνία-πλαίσιο [για την εργασία μερικής απασχόλησης], χωρίς να προσδιορίζονται επακριβώς, η παρούσα οδηγία αφήνει στα κράτη μέλη τη μέριμνα να παράσχουν σχετικούς ορισμούς σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο και/ή τις

εθνικές πρακτικές, όπως συμβαίνει με άλλες οδηγίες του κοινωνικού τομέα που χρησιμοποιούν παρόμοιους όρους, με την προϋπόθεση ότι οι εν λόγω ορισμοί δεν θα αντιτίθενται προς το περιεχόμενο της [ως άνω] συμφωνίας-πλαίσιου».

- 7 Οι κρίσιμες για την εκδίκαση της υποθέσεως της κύριας δίκης διατάξεις της συμφωνίας-πλαίσιου για την εργασία μερικής απασχολήσεως είναι οι ακόλουθες:

«Ρήτρα 1: Στόχος

Στόχος της παρούσας συμφωνίας-πλαίσιου είναι:

- α) η εξάλειψη των διακρίσεων εις βάρος των εργαζομένων μερικής απασχόλησης και η βελτίωση της ποιότητας της εργασίας με μερική απασχόληση·
- β) η προώθηση της εργασίας με μερική απασχόληση σε εθελοντική βάση και η συμβολή στην ευέλικτη οργάνωση του χρόνου εργασίας, κατά τρόπο που θα λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες των εργοδοτών και των εργαζομένων.

Ρήτρα 2: Πεδίο εφαρμογής

1. Η παρούσα συμφωνία εφαρμόζεται για όλους τους εργαζόμενους με μερική απασχόληση, που έχουν σύμβαση ή σχέση εργασίας προσδιοριζόμενη από τη νομοθεσία, τις συλλογικές συμβάσεις ή πρακτικές που ισχύουν σε κάθε κράτος μέλος.
2. Τα κράτη μέλη, ύστερα από διαβούλευση με τους κοινωνικούς εταίρους σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, τις συλλογικές συμβάσεις ή πρακτικές και/ή οι κοινωνικοί εταίροι στο αντίστοιχο επίπεδο, σύμφωνα με τις εθνικές εφαρμοζόμενες εργασιακές σχέσεις, μπορούν, για αντικειμενικούς λόγους, να εξαιρέσουν εντελώς ή εν μέρει από τις διατάξεις της παρούσας συμφωνίας εργαζόμενους με μερική απασχόληση που εργάζονται σε ευκαιριακή βάση. Οι εξαιρέσεις αυτές θα πρέπει να επανεξετάζονται περιοδικά, προκειμένου να διαπιστώνεται αν οι αντικειμενικοί λόγοι που συνέτρεχαν για τη θέσπισή τους εξακολουθούν να υφίστανται.

Ρήτρα 3: Ορισμοί

Για τους σκοπούς της παρούσας συμφωνίας, νοούνται ως:

- 1) “Εργαζόμενος με μερική απασχόληση”: ο εργαζόμενος που οι ώρες εργασίας του, υπολογιζόμενες σε εβδομαδιαία βάση ή κατά μέσο όρο για μια περίοδο απασχόλησης ενός έτους, είναι λιγότερες από τις κανονικές ώρες εργασίας ενός συγκρίσιμου εργαζόμενου με πλήρη απασχόληση.
- 2) “Συγκρίσιμος εργαζόμενος με πλήρη απασχόληση”: ο εργαζόμενος με πλήρη απασχόληση που εργάζεται στην ίδια επιχείρηση, έχει την ίδια μορφή σύμβασης ή σχέσης απασχόλησης και εκτελεί τα ίδια ή παρόμοια καθήκοντα, λαμβανομένων υπόψη και άλλων παραγόντων, όπως η αρχαιότητα και η ειδίκευση.

[...]

Ρήτρα 4: Αρχή της μη διάκρισης

1. Όσον αφορά τις συνθήκες απασχόλησης, οι εργαζόμενοι με μερική απασχόληση δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται με τρόπο λιγότερο ευνοϊκό απ’ ό,τι οι συγκρίσιμοι εργαζόμενοι με πλήρη απασχόληση για το λόγο και μόνον ότι εργάζονται με μερική απασχόληση, εκτός και αν η διαφορετική τους μεταχείριση δικαιολογείται από αντικειμενικούς λόγους.

2. Όπου κρίνεται αναγκαίο, εφαρμόζεται η αρχή *pro rata temporis*.
3. Οι λεπτομέρειες εφαρμογής της παρούσας ρήτρας ορίζονται από τα κράτη μέλη και/ή τους κοινωνικούς εταίρους, λαμβανομένης υπόψη της ευρωπαϊκής νομοθεσίας και των εθνικών νομοθεσιών, συλλογικών συμβάσεων και πρακτικών.
4. Εφόσον δικαιολογείται από αντικειμενικούς λόγους, τα κράτη μέλη, ύστερα από διαβούλευση με τους κοινωνικούς εταίρους σύμφωνα με τις εθνικές νομοθεσίες, συλλογικές συμβάσεις και πρακτικές, και/ή οι κοινωνικοί εταίροι μπορούν, όπου κρίνεται αναγκαίο, να εξαρτούν την πρόσβαση σε συγκεκριμένες συνθήκες απασχόλησης από την περίοδο προϋπηρεσίας, το χρόνο που έχει εργαστεί και τα εισοδήματα του εργαζόμενου. Οι προϋποθέσεις πρόσβασης εργαζόμενων με μερική απασχόληση σε συγκεκριμένες συνθήκες εργασίας πρέπει να επανεξετάζονται περιοδικά, λαμβανομένης υπόψη της αρχής της μη διάκρισης, όπως ορίζεται στη ρήτρα 4.1.

[...]»

Το εθνικό δίκαιο

- 8 Το Ηνωμένο Βασίλειο έθεσε σε εφαρμογή την οδηγία 97/81 και τη συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία μερικής απασχολήσεως με τον κανονισμό του 2000 για τους εργαζομένους με μερική απασχόληση (πρόληψη της δυσμενούς μεταχειρίσεως) [Part-time Workers (Prevention of Less Favourable Treatment) Regulations 2000, στο εξής: κανονισμός για τους εργαζομένους με μερική απασχόληση], που εκδόθηκε στις 8 Ιουνίου 2000 και τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιουλίου 2000.
- 9 Το άρθρο 1, σημείο 2, του κανονισμού για τους εργαζομένους με μερική απασχόληση περιέχει μεταξύ άλλων τους ακόλουθους ορισμούς:

«Ως “σύμβαση εργασίας” νοείται η σύμβαση υπηρεσίας ή μαθητείας, ρητή ή σιωπηρά, (εάν δε είναι ρητή) έγγραφη ή προφορική·

Ως “εργαζόμενος” νοείται όποιος έχει συνάψει ή απασχολείται, ή, (πλην της περιπτώσεως που διάταξη του παρόντος κανονισμού ορίζει άλλως) αν η απασχόληση έχει λήξει, έχει απασχοληθεί με:

- a) σύμβαση εργασίας· ή
 - b) πάσα άλλη σύμβαση, ρητή ή σιωπηρά, (εάν δε είναι ρητή) έγγραφη ή προφορική, με την οποία ο παρέχων εργασία υποχρεούται να εκτελεί αυτοπροσώπως οποιαδήποτε εργασία ή να παρέχει υπηρεσίες για άλλον συμβαλλόμενο, ο οποίος δεν έχει, δυνάμει της συμβάσεως, την ιδιότητα του πελάτη του επαγγέλματος ή επιτηδεύματος το οποίο ασκεί ο παρέχων εργασία.»
- 10 Το άρθρο 5 του κανονισμού για τους εργαζομένους με μερική απασχόληση απαγορεύει την αδικαιολόγητη δυσμενή μεταχείριση των εργαζομένων με μερική απασχόληση.
 - 11 Στο τμήμα IV του ως άνω κανονισμού, που φέρει τον τίτλο «Ειδικές κατηγορίες προσώπων», το άρθρο του 12, που φέρει τον τίτλο «Εργασία στην υπηρεσία του Στέμματος», προβλέπει στην παράγραφο του 1 ότι ο εν λόγω κανονισμός ισχύει για την εργασία στην υπηρεσία του Στέμματος και για τα πρόσωπα που εργάζονται στην υπηρεσία του Στέμματος όπως ισχύει και για τις άλλες μορφές εργασίας και για τους άλλους υπαλλήλους και εργάτες. Η παράγραφος 2 του ως άνω άρθρου διευκρινίζει ότι ως «εργασία στην υπηρεσία του Στέμματος» πρέπει να νοείται η εξηρημένη εργασία σε υπουργείο ή για τις ανάγκες υπουργείου ή στην υπηρεσία ή για τις ανάγκες οποιουδήποτε δημόσιου λειτουργού ή σώματος που ασκεί για λογαριασμό του Στέμματος καθήκοντα που του έχουν ανατεθεί με διάταξη νόμου.

12 Εντούτοις, το άρθρο 17 του κανονισμού για τους εργαζομένους με μερική απασχόληση, που φέρει τον τίτλο «Φορείς δικαστικού λειτουργήματος», προβλέπει ότι ο ως άνω κανονισμός δεν έχει εφαρμογή «επί του ασκούντος δικαστικό λειτουργήμα, υπό την ιδιότητά του αυτή, αν αμείβεται σε ημερήσια κατ' αποκοπήν βάση».

13 Το άρθρο 21 του νόμου του 1971 περί δικαστηρίων (Courts Act 1971), όπως ίσχυε αρχικώς, όριζε τα εξής:

«1) Η Α.Μ. η Βασίλισσα δύναται να διορίζει πρόσωπα διαθέτοντα τα προς τούτο προσόντα ως recorders, για να ασκούν καθήκοντα δικαστή του Crown Court με μερική απασχόληση και άλλα δικαστικά καθήκοντα που τους ανατίθενται με τον παρόντα ή με άλλους νόμους.

2) Ο διορισμός recorder από την Α.Μ. τη Βασίλισσα γίνεται κατόπιν προτάσεως του Lord Chancellor, μεταξύ barristers ή solicitors που διαθέτουν τουλάχιστον δεκαετή πείρα.

3) Η πράξη διορισμού recorder προσδιορίζει τα χρονικά όρια του διορισμού και, εντός αυτών των χρονικών ορίων, τη συχνότητα και τη διάρκεια με τις οποίες ο διοριζόμενος θα πρέπει να είναι διαθέσιμος για να ασκεί τα καθήκοντα recorder.

[...]

7) Στους recorders καταβάλλονται, από κονδύλια χορηγούμενα από το Κοινοβούλιο, αποδοχές και επιδόματα τα οποία ορίζει ο Lord Chancellor, με την έγκριση του Υπουργού Δημοσίας Διοικήσεως.»

14 Όπως προκύπτει από την απόφαση περί παραπομπής, το συνταξιοδοτικό σύστημα των δικαστικών διέπεται κατά βάση από τον νόμο του 1981 για τις συντάξεις των δικαστικών (Judicial Pensions Act 1981), όπως τροποποιήθηκε με τον νόμο του 1993 για τις συντάξεις και τη συνταξιοδότηση των δικαστικών (Judicial Pensions and Retirement Act 1993). Κατά το άρθρο 1, παράγραφος 6, του ως άνω νόμου, όπως έχει τροποποιηθεί, ως «δικαστικό λειτουργήμα που πληροί τις απαιτούμενες προϋποθέσεις» για την πρόσβαση στο συνταξιοδοτικό σύστημα των δικαστικών νοούνται όλα τα λειτουργήματα του παραρτήματος 1 του εν λόγω νόμου, εφόσον για την άσκηση των λειτουργημάτων αυτών καταβάλλεται μισθός. Το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ακόμη ότι δεν υφίστανται ρητές διατάξεις σχετικά με τη σύνταξη των recorders ή άλλων δικαστών που αμείβονται σε ημερήσια κατ' αποκοπήν βάση.

15 Από τη δικογραφία προκύπτει ότι το Ηνωμένο Βασίλειο δεν έχει λάβει μέτρα δυνάμει της ρήτρας 2, σημείο 2, της συμφωνίας-πλαίσου για την εργασία μερικής απασχολήσεως.

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

16 Από την ενώπιον του Δικαστηρίου δικογραφία προκύπτει ότι στο Ηνωμένο Βασίλειο οι δικαστές κατά παράδοση χαρακτηρίζονται ως «πρόσωπα επιφορτισμένα με λειτουργήμα» και εργάζονται εκτός του πλαισίου συμβάσεων.

17 Από την εποχή της εκδόσεως του νόμου του 1971 περί δικαστηρίων, ο αριθμός των δικαστών μερικής απασχολήσεως έχει γνωρίσει σημαντική αύξηση. Μεταξύ των δικαστών αυτών, πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ εκείνων που αμείβονται σε ημερήσια κατ' αποκοπήν βάση, στους οποίους συγκαταλέγονται οι recorders όπως ο D. P. O'Brien, και εκείνων που λαμβάνουν μισθό. Οι recorders εργάζονται κατά κύριο λόγο στα Crown Courts. Η ημερήσια αμοιβή τους ισούται με το 1/20 του μισθού ενός Circuit Judge πλήρους απασχολήσεως. Σε αντίθεση με τους δικαστές πλήρους απασχολήσεως και τους μισθωτούς δικαστές μερικής απασχολήσεως, οι recorders δεν δικαιούνται σύνταξη γήρατος.

- 18 Ο D. P. O'Brien διορίστηκε barrister το 1962 και Queen's Counsel το 1983. Εργάστηκε ως recorder από το 1978 μέχρι τη συνταξιοδότησή του το 2005, όταν συμπλήρωσε το 65ο έτος της ηλικίας του. Ζήτησε τότε, επικαλούμενος την οδηγία 97/81 και τον κανονισμό για τους εργαζομένους με μερική απασχόληση, σύνταξη γήρατος υπολογιζόμενη *pro rata temporis* με βάση τη σύνταξη την οποία θα εδικαιούτο ένας Circuit Judge πλήρους απασχολήσεως που θα συνταξιοδοτούνταν κατά την ίδια ημερομηνία. Το Department for Constitutional Affairs αρνήθηκε, εκτιμώντας ότι ο D. P. O'Brien δεν είχε αξίωση σε σύνταξη γήρατος.
- 19 Έτσι ο D. P. O'Brien προσέφυγε τον Σεπτέμβριο του 2005 ενώπιον του Employment Tribunal. Ενώ δικαιώθηκε από το ως άνω δικαστήριο, ηττήθηκε σε δεύτερο βαθμό ενώπιον του Employment Appeal Tribunal, λόγω εκπρόθεσμης ασκήσεως της προσφυγής στον πρώτο βαθμό. Εν συνέχεια διατάχθηκε να εκδικασθεί η υπόθεση τόσο επί της ουσίας όσο και ως προς την προθεσμία από το Court of Appeal (England & Wales) (Civil Division) ως υπόθεση-οδηγός (*test case*). Τον Δεκέμβριο του 2008, το ως άνω δικαστήριο δέχθηκε την έφεση του D. P. O'Brien όσον αφορά την προθεσμία, αλλά έδωσε στο Employment Tribunal την οδηγία να απορρίψει το αίτημα επί της ουσίας. Ο D. P. O'Brien άσκησε έτσι αναίρεση ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου.
- 20 Το ως άνω δικαστήριο επισημαίνει ότι το δικαστικό λειτούργημα αποτελεί ένα από τα αρχαιότερα και σημαντικότερα λειτουργήματα του εθνικού δικαίου. Υπογραμμίζει ακόμη ότι ο recorder είναι επιφορτισμένος με λειτούργημα που του παρέχει υψηλό βαθμό ανεξαρτησίας κρίσεως και δεν υπόκειται στις οδηγίες καμίας προϊσταμένης αρχής σε ό,τι αφορά τον τρόπο με τον οποίο ασκεί τα καθήκοντα του δικαστή. Εντούτοις, το Supreme Court of the United Kingdom υπογραμμίζει ότι, κατά την άποψή του, το δικαστικό λειτούργημα μετέχει των περισσότερων χαρακτηριστικών της σχέσεως εξαρτημένης εργασίας.
- 21 Το Supreme Court of the United Kingdom συνάγει από τη νομολογία του Δικαστηρίου ότι δεν υπάρχει ενιαίος ορισμός του «εργαζομένου». Επισημαίνει ακόμη ότι η ρήτρα 2, σημείο 1, της συμφωνίας-πλαίσιου για την εργασία μερικής απασχολήσεως, σε συνδυασμό με τη δέκατη έκτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 97/81, έχει ως αποτέλεσμα να εναπόκειται στο εθνικό δίκαιο να ερμηνεύσει τον όρο «εργαζόμενος», πλην όμως το δίκαιο αυτό δεν μπορεί να εκτοπίζει τις βασικές για το δίκαιο της Ένωσης αρχές κατά τρόπον ώστε να τις καθιστά ανενεργές.
- 22 Το ως άνω δικαστήριο διερωτάται αν το επιτρεπτό μιας αποκλίσεως του εθνικού δικαίου από τυχόν κανόνα του δικαίου της Ένωσης πρέπει να εκτιμηθεί με βάση τα κάτωθι κριτήρια ή ορισμένα μόνον απ' αυτά, ήτοι, πρώτον, το πλήθος των θιγομένων προσώπων, δεύτερον, την ειδική θέση της δικαστικής εξουσίας, για το έργο της οποίας η ανεξαρτησία κρίσεως αποτελεί ουσιώδες στοιχείο, και, τρίτον, τον περισσότερο ή λιγότερο εκούσιο χαρακτήρα της αποκλίσεως αυτής. Ως προς το τελευταίο αυτό ζήτημα, το Supreme Court of the United Kingdom σημειώνει ότι η εξαίρεση των δικαστών μερικής απασχολήσεως που αμείβονται σε ημερήσια κατ' αποκοπήν βάση από το άρθρο 17 του κανονισμού για τους εργαζομένους με μερική απασχόληση φαίνεται να αποτελεί σκόπιμη και επί τούτω εξαίρεση ορισμένης κατηγορίας, ενώ οι πλήρους απασχολήσεως ή μισθωτοί μερικής απασχολήσεως συνάδελφοί τους, που εκτελούν την ίδια ή παρόμοια εργασία, δικαιούνται σύνταξη γήρατος.
- 23 Στο πλαίσιο αυτό, το Supreme Court of the United Kingdom αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:
- «1) Το ζήτημα αν οι δικαστές εν γένει είναι “εργαζόμενοι που έχουν σύμβαση ή σχέση εργασίας” κατά την έννοια της ρήτρας 2, [σημείο] 1, της συμφωνίας-πλαίσιου [για την εργασία μερικής απασχόλησης] κρίνεται κατά το εθνικό δίκαιο ή βάσει κανόνα του δικαίου της Ένωσης;

- 2) Αν οι δικαστές εν γένει είναι “εργαζόμενοι που έχουν σύμβαση ή σχέση εργασίας” κατά την έννοια της ρήτηρας 2, [σημείο] 1, της συμφωνίας-πλασίου [για την εργασία μερικής απασχόλησης], επιτρέπεται στο εθνικό δίκαιο να διακρίνει: (α) μεταξύ δικαστών πλήρους και δικαστών μερικής απασχόλησης ή (β) μεταξύ διαφόρων κατηγοριών δικαστών μερικής απασχόλησης, ως προς το δικαίωμα συνταξιοδότησεως;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του παραδεκτού

- 24 Η Λεττονική Κυβέρνηση έχει αμφιβολίες για το παραδεκτό της αιτήσεως εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως. Θα ήταν αντίθετο στις αρχές της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και της ασφάλειας δικαίου να θεωρηθεί ότι η οδηγία 97/81 έχει εφαρμογή σε πραγματικά περιστατικά που έλαβαν χώρα κατά κύριο λόγο πριν την έναρξη ισχύος της ως άνω οδηγίας στο Ηνωμένο Βασίλειο και εξακολούθησαν για μικρό χρονικό διάστημα μετά την εν λόγω έναρξη ισχύος, πολλώ δε μάλλον καθόσον το δικαίωμα σε σύνταξη γήρατος στο οποίο ο D. P. O'Brien προβάλλει αξιώσεις γεννήθηκε μετά τη λήξη της προθεσμίας μεταφοράς της ως άνω οδηγίας.
- 25 Το Δικαστήριο έχει διαπιστώσει, σχετικά με τη *ratione temporis* δυνατότητα εφαρμογής της εν λόγω οδηγίας, ότι, πλην των περιπτώσεων στις οποίες προβλέπεται παρέκκλιση, ένας νέος κανόνας εφαρμόζεται πάραυτα στα μελλοντικά αποτελέσματα μιας καταστάσεως γεννηθείσας υπό το κράτος παλαιότερου κανόνα. Το Δικαστήριο συμπέρανε έτσι ότι ο υπολογισμός του συντάξιμου χρόνου που απαιτείται για τη θεμελίωση δικαιώματος σε σύνταξη γήρατος διέπεται από τις διατάξεις της οδηγίας αυτής, συμπεριλαμβανομένων των προγενέστερων της ημερομηνίας ενάρξεως ισχύος της εν λόγω οδηγίας περιόδων απασχολήσεως (απόφαση της 10ης Ιουνίου 2010, C-395/08 και C-396/08, Bruno κ.λπ., Συλλογή 2010, σ. I-5119, σκέψεις 53 έως 55).
- 26 Κατά συνέπεια, η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως κρίνεται παραδεκτή.

Επί της ουσίας

Επί του πρώτου ερωτήματος

- 27 Με το πρώτο ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το δίκαιο της Ένωσης έχει την έννοια ότι εναπόκειται στα κράτη μέλη να ορίσουν την έννοια των «εργαζομένων [...] που έχουν σύμβαση ή σχέση εργασίας», η οποία περιλαμβάνεται στη ρήτρα 2, σημείο 1, της συμφωνίας-πλασίου για την εργασία μερικής απασχολήσεως.
- 28 Επισημαίνεται ότι το προσωπικό πεδίο εφαρμογής της συμφωνίας-πλασίου για την εργασία μερικής απασχολήσεως καθορίζεται στη ρήτρα 2, σημείο 1, της ως άνω συμφωνίας. Κατά τη διάταξη αυτή, η εν λόγω συμφωνία εφαρμόζεται «για όλους τους εργαζόμενους με μερική απασχόληση, που έχουν σύμβαση ή σχέση εργασίας προσδιοριζόμενη από τη νομοθεσία, τις συλλογικές συμβάσεις ή πρακτικές που ισχύουν σε κάθε κράτος μέλος». Ούτε η οδηγία 97/81 ούτε η συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία μερικής απασχολήσεως περιέχουν ορισμό των εννοιών «εργαζόμενος», «σύμβαση εργασίας» ή «σχέση εργασίας».
- 29 Η δέκατη έκτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 97/81 προβλέπει ότι, όσον αφορά τους όρους που χρησιμοποιούνται στη συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία ορισμένου χρόνου χωρίς να προσδιορίζονται επακριβώς, η εν λόγω οδηγία αναθέτει στα κράτη μέλη το έργο της διατυπώσεως των σχετικών

ορισμών σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο και/ή τις εθνικές πρακτικές, όπως συμβαίνει με άλλες οδηγίες του κοινωνικού τομέα που χρησιμοποιούν παρόμοιους όρους, υπό την προϋπόθεση ότι οι εν λόγω ορισμοί δεν θα αντιτίθενται προς το περιεχόμενο της ως άνω συμφωνίας-πλαίσιου.

- 30 Όπως δέχονται οι διάδικοι της κύριας δίκης, όλες οι κυβερνήσεις που υπέβαλαν παρατηρήσεις και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η έννοια του όρου εργαζόμενος κατά το δίκαιο της Ένωσης δεν είναι μονοσήμαντη, αλλά έχει διαφορετικό περιεχόμενο ανάλογα με τον τομέα στον οποίο εφαρμόζεται (αποφάσεις της 12ης Μαΐου 1998, C-85/96, Martínez Sala, Συλλογή 1998, σ. I-2691, σκέψη 31, και της 13ης Ιανουαρίου 2004, C-256/01, Allonby, Συλλογή 2004, σ. I-873, σκέψη 63).
- 31 Εν προκειμένω, διαπιστώνεται ότι, όπως προκύπτει από το γράμμα της ενδέκατης αιτιολογικής σκέψεως της οδηγίας 97/81, η συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία μερικής απασχολήσεως δεν έχει ως σκοπό να εναρμονίσει το σύνολο των εθνικών κανόνων για τις συμβάσεις ή σχέσεις εργασίας μερικής απασχολήσεως, αλλά αποσκοπεί μόνο, διά του καθορισμού γενικών αρχών και ελάχιστων προδιαγραφών, στο να «συγκροτήσ[ει] ένα γενικό πλαίσιο για την εξάλειψη των διακρίσεων εις βάρος των εργαζομένων με μερική απασχόληση».
- 32 Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι ο νομοθέτης της Ένωσης, εκδίδοντας την ως άνω οδηγία, εκτίμησε ότι ο όρος «εργαζόμενοι με μερική απασχόληση, που έχουν σύμβαση ή σχέση εργασίας» έπρεπε να ερμηνεύεται βάσει του εθνικού δικαίου.
- 33 Το Δικαστήριο επικύρωσε την προσέγγιση αυτή, υπενθυμίζοντας ότι ο εργαζόμενος εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της συμφωνίας-πλαίσιου για την εργασία μερικής απασχολήσεως όταν έχει σύμβαση ή σχέση εργασίας προσδιοριζόμενη από τη νομοθεσία, τις συλλογικές συμβάσεις ή πρακτικές που ισχύουν στο οικείο κράτος μέλος (βλ. απόφαση της 12ης Οκτωβρίου 2004, C-313/02, Wippel, Συλλογή 2004, σ. I-9483, σκέψη 40).
- 34 Εντούτοις, η εξουσία εκτιμήσεως που απονέμεται στα κράτη μέλη από την οδηγία 97/81 για τον ορισμό των εννοιών που χρησιμοποιούνται στη συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία μερικής απασχολήσεως δεν είναι απεριόριστη. Όπως επισήμανε η γενική εισαγγελέας στα σημεία 36 και 37 των προτάσεών της, ορισμένες έννοιες που χρησιμοποιούνται στην ως άνω συμφωνία-πλαίσιο μπορούν να ορίζονται σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο και/ή τις εθνικές πρακτικές υπό την προϋπόθεση του σεβασμού της πρακτικής αποτελεσματικότητας της ως άνω οδηγίας και των γενικών αρχών του δικαίου της Ένωσης.
- 35 Ειδικότερα, τα κράτη μέλη δεν μπορούν να εφαρμόζουν κανονιστική ρύθμιση ικανή να διακυβεύσει την επίτευξη των σκοπών που επιδιώκει μια οδηγία και, συνεπώς, να την καταστήσει άνευ πρακτικής αποτελεσματικότητας (βλ., επ' αυτού, απόφαση της 28ης Απριλίου 2011, C-61/11 PPU, El Dridi, Συλλογή 2011, σ. I-3015, σκέψη 55).
- 36 Ιδίως, το κράτος μέλος δεν μπορεί να αποκλείει κατά το δοκούν, θίγοντας την πρακτική αποτελεσματικότητα της οδηγίας 97/81, ορισμένες κατηγορίες προσώπων από την προστασία την οποία παρέχει η ως άνω οδηγία και η συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία μερικής απασχολήσεως [βλ., κατ' αναλογίαν προς την οδηγία 1999/70/EK του Συμβουλίου, της 28ης Ιουνίου 1999, σχετικά με τη συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία ορισμένου χρόνου που συνήφθη από τη CES, την UNICE και το CEEP (ΕΕ L 175, σ. 43, στο εξής: συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία ορισμένου χρόνου), απόφαση της 13ης Σεπτεμβρίου 2007, C-307/05, Del Cerro Alonso, Συλλογή 2007, σ. I-7109, σκέψη 29].
- 37 Την ως άνω ερμηνεία επιβεβαιώνουν οι διατάξεις των δύο αυτών πράξεων, που δεν περιέχουν κανένα στοιχείο από το οποίο να συνάγεται ότι ορισμένες κατηγορίες θέσεων αποκλείονται από το πεδίο εφαρμογής τους. Απεναντίας, όπως προκύπτει από το ίδιο το γράμμα της ρήτρας 2, σημείο 1, της συμφωνίας-πλαίσιου για την εργασία μερικής απασχολήσεως, το πεδίο εφαρμογής της ορίζεται κατά τρόπο ευρύ, με αναφορά γενικώς στους εργαζομένους με μερική απασχόληση που έχουν σύμβαση ή σχέση εργασίας προσδιοριζόμενη από τη νομοθεσία, τις συλλογικές συμβάσεις ή πρακτικές που

ισχύουν σε κάθε κράτος μέλος. Ο ορισμός του «εργαζομένου με μερική απασχόληση» κατά την έννοια της ως άνω συμφωνίας-πλαίσίου, που διατυπώνεται στη ρήτρα 3, σημείο 1, αυτής, καταλαμβάνει το σύνολο των εργαζομένων, χωρίς να διακρίνει ανάλογα με τον δημόσιο ή ιδιωτικό χαρακτήρα του εργοδότη με τον οποίο συνδέονται (βλ., κατ' αναλογίαν προς τη συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία ορισμένου χρόνου, απόφαση της 22ας Δεκεμβρίου 2010, C-444/09 και C-456/09, *Gavieiro Gavieiro* και *Iglesias Torres*, Συλλογή 2010, σ. I-14031, σκέψεις 39 και 40 καθώς και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

- 38 Πρέπει να θεωρηθεί, όπως προέβαλε η Επιτροπή, ότι ο ορισμός των «εργαζομένων [...] που έχουν σύμβαση ή σχέση εργασίας», για τους σκοπούς της ρήτρας 2, σημείο 1, της συμφωνίας-πλαίσίου για την εργασία μερικής απασχολήσεως, έχει συνέπειες όσον αφορά το πεδίο εφαρμογής και την πρακτική αποτελεσματικότητα της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως την οποία καθιερώνει η εν λόγω συμφωνία-πλαίσιο.
- 39 Εν προκειμένω, κατά την Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, στο εθνικό δίκαιο γίνεται από μακρού δεκτό ότι οι δικαστές, οι οποίοι είναι επιφορτισμένοι με δικαστικό λειτουργήμα, δεν απασχολούνται βάσει συμβάσεως εργασίας, το δε δίκαιο αυτό δεν αναγνωρίζει ούτε κατηγορία «σχέσεως εργασίας» διαφορετική από εκείνη που δημιουργείται συμβατικώς. Για τους λόγους αυτούς, κατά το Ministry of Justice και την ως άνω κυβέρνηση, γενικώς η κατηγορία των δικαστών δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 97/81. Ως εκ τούτου, το άρθρο 17 του κανονισμού για τους εργαζομένους με μερική απασχόληση, το οποίο διευκρινίζει ότι ο ως άνω κανονισμός δεν ισχύει για τους δικαστές μερικής απασχολήσεως που αμείβονται σε ημερήσια κατ' αποκοπήν βάση, αποτελεί καθαρό πλεονασμό.
- 40 Βάσει της ερμηνείας του όρου «εργαζόμενος που έχει σύμβαση ή σχέση εργασίας» στην οποία προβαίνει το εθνικό δίκαιο, όπως την υποδεικνύει η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, η άσκηση δικαστικού λειτουργήματος αποκλείει εξ αρχής την ύπαρξη συμβάσεως ή σχέσεως εργασίας, στερώντας έτσι από τους δικαστές την προστασία την οποία παρέχουν η οδηγία 97/81 και η συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία μερικής απασχολήσεως.
- 41 Συναφώς, επισημαίνεται ότι το γεγονός και μόνον ότι οι δικαστές χαρακτηρίζονται ως επιφορτισμένοι με δικαστικό λειτουργήμα δεν αρκεί, αυτό καθαυτό, για να τους αποκλείσει από τα δικαιώματα που προβλέπει η ως άνω συμφωνία-πλαίσιο.
- 42 Ειδικότερα, από τις σκέψεις 34 έως 38 της παρούσας αποφάσεως και, ιδίως, από την ανάγκη διαφυλάξεως της πρακτικής αποτελεσματικότητας της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως την οποία καθιερώνει η εν λόγω συμφωνία-πλαίσιο, προκύπτει ότι ο ως άνω αποκλεισμός μπορεί να γίνει δεκτός, χωρίς να θεωρείται αυθαίρετος, μόνον αν η φύση της επίμαχης σχέσεως εργασίας είναι ουσιωδώς διαφορετική από τη σχέση εργασίας που συνδέει τους εργοδότες με τους υπαλλήλους τους που υπάρχουν, κατά το εθνικό δίκαιο, στην κατηγορία των εργαζομένων.
- 43 Εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να κρίνει οριστικά σε ποιο βαθμό η σχέση που συνδέει τους δικαστές με το Ministry of Justice είναι, ως εκ της φύσεώς της, ουσιωδώς διαφορετική από τη σχέση εργασίας που συνδέει τον εργοδότη με τον εργαζόμενο. Εντούτοις, το Δικαστήριο μπορεί να υποδείξει στο αιτούν δικαστήριο ορισμένες αρχές και κριτήρια τα οποία το τελευταίο θα πρέπει να λάβει υπόψη στο πλαίσιο του ελέγχου του.
- 44 Συναφώς, επισημαίνεται, όπως έπραξε και η γενική εισαγγελέας στο σημείο 48 των προτάσεών της, ότι, κατά την εξέταση προκειμένου να κριθεί αν η φύση της εν λόγω σχέσεως είναι ουσιωδώς διαφορετική από τη φύση της σχέσεως εργασίας που συνδέει τους εργοδότες με τους υπαλλήλους τους που υπάρχουν, κατά το εθνικό δίκαιο, στην κατηγορία των εργαζομένων, το αιτούν δικαστήριο θα πρέπει, σύμφωνα με το πνεύμα και τον σκοπό της συμφωνίας-πλαίσίου για την εργασία μερικής απασχολήσεως, να λάβει υπόψη την αντιδιαστολή μεταξύ αυτής της κατηγορίας και της κατηγορίας των ελευθέρων επαγγελματιών.

- 45 Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει να ληφθούν υπόψη οι όροι διορισμού και παύσεως των δικαστικών λειτουργών, καθώς επίσης και ο τρόπος οργανώσεως της εργασίας τους. Συναφώς, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι οι δικαστές θεωρείται ότι εργάζονται με σαφώς καθορισμένα ωράρια και για σαφώς καθορισμένα χρονικά διαστήματα, έστω και αν μπορούν να οργανώσουν την εργασία τους κατά τρόπο πιο ευέλικτο από άλλους επαγγελματίες.
- 46 Άλλωστε, διαπιστώνεται ότι, όπως προκύπτει από την απόφαση περί παραπομπής, οι δικαστές δικαιούνται επίδομα ασθενείας, επίδομα μητρότητας και πατρότητας και άλλες παρόμοιες παροχές.
- 47 Επισημαίνεται ότι το γεγονός ότι οι δικαστές υπόκεινται σε υπηρεσιακούς κανόνες και μπορούν να θεωρηθούν ως εργαζόμενοι, κατά την έννοια της ρήτρας 2, σημείο 1, της συμφωνίας-πλασίου για την εργασία μερικής απασχολήσεως, ουδόλως θίγει την αρχή της ανεξαρτησίας της δικαστικής εξουσίας και την ευχέρεια των κρατών μελών να προβλέψουν ιδιαίτερο καθεστώς διέπον το δικαστικό σώμα.
- 48 Όπως υπογράμμισε το Supreme Court of the United Kingdom στο σημείο 27 της αποφάσεώς του περί παραπομπής, οι δικαστές παραμένουν ανεξάρτητοι κατά την άσκηση των καθαυτό δικαστικών καθηκόντων τους κατά την έννοια του άρθρου 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- 49 Οι διαπιστώσεις αυτές δεν αναιρούνται από το επιχείρημα της Λεττονικής Κυβερνήσεως ότι η εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης στη δικαστική εξουσία σημαίνει ότι δεν γίνεται σεβαστή η εθνική ταυτότητα των κρατών μελών, πράγμα που αντιβαίνει στο άρθρο 4, παράγραφος 2, ΣΕΕ. Ειδικότερα, διαπιστώνεται ότι η εφαρμογή, σε ό,τι αφορά τους δικαστές μερικής απασχολήσεως που αμείβονται σε ημερήσια κατ' αποκοπήν βάση, της οδηγίας 97/81 και της συμφωνίας-πλασίου για την εργασία μερικής απασχολήσεως δεν έχει επιπτώσεις για την εθνική ταυτότητα, αλλά έχει ως μόνο σκοπό να εφαρμόσει ως προς τους δικαστές αυτούς τη γενική αρχή της ίσης μεταχειρίσεως, η οποία αποτελεί έναν από τους σκοπούς των ως άνω νομοθετημάτων, και να τους προστατεύσει κατ' αυτόν τον τρόπο από τις διακρίσεις εις βάρος των εργαζομένων με μερική απασχόληση.
- 50 Τα ίδια ισχύουν για το επιχείρημα ότι οι δικαστές, γενικώς, δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 97/81 και της συμφωνίας-πλασίου για την εργασία μερικής απασχολήσεως, διότι, δυνάμει του άρθρου 51 ΣΛΕΕ, η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων δεν ισχύει για τις δραστηριότητες που συνδέονται με την άσκηση δημόσιας εξουσίας. Ειδικότερα, υπογραμμίζεται ότι η ως άνω συμφωνία-πλαίσιο δεν αφορά την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων.
- 51 Υπ' αυτές τις συνθήκες, στο πρώτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το δίκαιο της Ένωσης έχει την έννοια ότι εναπόκειται στα κράτη μέλη να ορίσουν την έννοια των «εργαζομένων [...] που έχουν σύμβαση ή σχέση εργασίας», η οποία περιλαμβάνεται στη ρήτρα 2, σημείο 1, της συμφωνίας-πλασίου για την εργασία μερικής απασχολήσεως, και, ιδίως, να κρίνουν αν οι δικαστές εμπίπτουν στην έννοια αυτή, υπό την προϋπόθεση ότι τούτο δεν οδηγεί σε αυθαίρετο αποκλεισμό αυτής της κατηγορίας προσώπων από την προστασία την οποία παρέχουν η οδηγία 97/81 και η ως άνω συμφωνία-πλαίσιο. Αποκλεισμός από την προστασία αυτή χωρεί μόνον αν η σχέση που συνδέει τους δικαστές με το Ministry of Justice είναι, ως εκ της φύσεώς της, ουσιωδώς διαφορετική από τη σχέση που συνδέει τους εργοδότες με τους υπαλλήλους τους που υπάγονται, κατά το εθνικό δίκαιο, στην κατηγορία των εργαζομένων.

Επί του δεύτερου ερωτήματος

- 52 Με το δεύτερο ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να διευκρινιστεί, σε περίπτωση που οι δικαστές εμπίπτουν, κατά το εθνικό δίκαιο, στην έννοια των «εργαζομένων [...] που έχουν σύμβαση ή σχέση εργασίας», η οποία περιλαμβάνεται στη ρήτρα 2, σημείο 1, της συμφωνίας-πλασίου για την εργασία μερικής απασχολήσεως, αν η εν λόγω συμφωνία-πλαίσιο έχει την έννοια ότι δεν επιτρέπει να

προβαίνει το εθνικό δίκαιο σε διάκριση, όσον αφορά την πρόσβαση στο συνταξιοδοτικό σύστημα, μεταξύ των δικαστών πλήρους και των δικαστών μερικής απασχολήσεως, ή μεταξύ των δικαστών μερικής απασχολήσεως που ασκούν τη δραστηριότητά τους υπό διαφορετικά καθεστάτα.

- 53 Όπως προκύπτει από τη δικογραφία που υποβλήθηκε στο Δικαστήριο, το ερώτημα αυτό πηγάζει εκ του γεγονότος ότι το άρθρο 17 του κανονισμού για τους εργαζομένους με μερική απασχόληση προβλέπει ρητώς ότι ο ως άνω κανονισμός δεν ισχύει για τα επιφορτισμένα με δικαστικό λειτουργήματα πρόσωπα που αμείβονται σε ημερήσια κατ' αποκοπήν βάση, όπως είναι οι *recorders*. Οι τελευταίοι δεν μπορούν συνεπώς να επικαλούνται το άρθρο 5 του ως άνω κανονισμού, που απαγορεύει την αδικαιολόγητη δυσμενή μεταχείριση των εργαζομένων με μερική απασχόληση, οπότε, σε αντίθεση με τους δικαστές πλήρους απασχολήσεως και τους μισθωτούς δικαστές μερικής απασχολήσεως, δεν δύνανται να υπαχθούν στο συνταξιοδοτικό σύστημα των δικαστικών και να τύχουν, κατά τη συνταξιοδότησή τους, συντάξεως βάσει του εν λόγω συστήματος.
- 54 Κατά τη ρήτρα 4, σημείο 1, της συμφωνίας-πλασιού για την εργασία μερικής απασχολήσεως, όσον αφορά τις συνθήκες απασχολήσεως, οι εργαζόμενοι με μερική απασχόληση απαγορεύεται να αντιμετωπίζονται με τρόπο λιγότερο ευνοϊκό απ' ό,τι οι συγκρίσιμοι εργαζόμενοι με πλήρη απασχόληση για το λόγο και μόνον ότι εργάζονται με μερική απασχόληση, εκτός και αν η διαφορετική τους μεταχείριση δικαιολογείται από αντικειμενικούς λόγους. Κατά τη ρήτρα 4, σημείο 2, της ως άνω συμφωνίας-πλασιού, η αρχή *pro rata temporis* εφαρμόζεται όπου κρίνεται αναγκαίο.
- 55 Επισημαίνεται ότι ο όρος «συνθήκες απασχολήσεως», που περιλαμβάνεται στη ρήτρα 4 της συμφωνίας-πλασιού για την εργασία μερικής απασχολήσεως, καλύπτει τις συντάξεις γήρατος που καταβάλλονται βάσει της σχέσεως εργασίας μεταξύ εργαζομένου και εργοδότη (βλ., μεταξύ άλλων, προπαρατεθείσα απόφαση *Bruno* κ.λπ., σκέψη 42).
- 56 Η διαφορετική μεταχείριση την οποία υφίστανται οι δικαστές μερικής απασχολήσεως που αμείβονται σε ημερήσια κατ' αποκοπήν βάση οφείλεται στο γεγονός ότι, λόγω του τρόπου με τον οποίο αμείβονται, δεν μπορούν να τύχουν ούτε συντάξεως κατά τη συνταξιοδότησή τους, βάσει του συνταξιοδοτικού συστήματος των δικαστικών, ούτε της προστασίας την οποία παρέχει το άρθρο 17 του κανονισμού για τους εργαζομένους με μερική απασχόληση.
- 57 Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου προβάλλει συναφώς ότι η οδηγία 97/81 και η συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία μερικής απασχολήσεως αφορούν τις διακρίσεις μόνον μεταξύ των δικαστών μερικής απασχολήσεως και των δικαστών πλήρους απασχολήσεως, και όχι μεταξύ των διαφόρων κατηγοριών εργαζομένων με μερική απασχόληση που ασκούν τη δραστηριότητά τους υπό διαφορετικά καθεστάτα.
- 58 Συναφώς, διαπιστώνεται ότι, όπως επισήμανε η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, κατά τον χρόνο της θεσπίσεως του κανονισμού για τους εργαζομένους με μερική απασχόληση, οι δικαστές μερικής απασχολήσεως, πλην κάποιων εξαιρέσεων, αμείβονταν όλοι σε ημερήσια κατ' αποκοπήν βάση. Σε αυτό το πλαίσιο πρέπει να προσεγγίζεται η κατάσταση των δικαστών μερικής απασχολήσεως που αμείβονται επ' αυτής της βάσεως. Έτσι, όταν οι εθνικές διατάξεις επιφυλάσσουν υπέρ των μισθωτών το δικαίωμα υπαγωγής στο συνταξιοδοτικό σύστημα των δικαστικών, τούτο ισοδυναμεί με επιφύλαξη του δικαιώματος αυτού υπέρ των δικαστών πλήρους απασχολήσεως και με αποκλεισμό κατά συνέπεια των δικαστών μερικής απασχολήσεως, δεδομένου ότι οι τελευταίοι, πλην αυτών των κάποιων εξαιρέσεων, αμείβονται σε ημερήσια κατ' αποκοπήν βάση.
- 59 Υπ' αυτές τις συνθήκες, δεν ασκεί επιρροή το γεγονός ότι οι μισθωτοί δικαστές μερικής απασχολήσεως έχουν την ίδια αντιμετώπιση, όσον αφορά τα συνταξιοδοτικά δικαιώματα, με τους δικαστές πλήρους απασχολήσεως. Παρέλκει συνεπώς η εξέταση του ζητήματος αν η οδηγία 97/81 και η συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία μερικής απασχολήσεως επιτρέπουν τις διακρίσεις που εισάγει το εθνικό δίκαιο, όσον αφορά τον καθορισμό των συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων, μεταξύ των δικαστών μερικής απασχολήσεως που ασκούν τη δραστηριότητά τους υπό διαφορετικά καθεστάτα.

- 60 Πρέπει, συνεπώς, να εξετασθεί κατά πόσον η μη χορήγηση συντάξεως γήρατος στους δικαστές μερικής απασχολήσεως που αμείβονται σε ημερήσια κατ' αποκοπήν βάση έχει ως αποτέλεσμα τη λιγότερο ευνοϊκή αντιμετώπιση των τελευταίων έναντι των εργαζομένων με πλήρη απασχόληση που βρίσκονται σε συγκρίσιμη κατάσταση.
- 61 Συναφώς, η ρήτρα 3 της συμφωνίας-πλαisiού για την εργασία μερικής απασχολήσεως παρέχει κριτήρια προσδιορισμού του «συγκρίσιμου εργαζομένου με πλήρη απασχόληση». Ο εργαζόμενος αυτός ορίζεται, στο σημείο 2, πρώτο εδάφιο, της ως άνω ρήτρας, ως «ο εργαζόμενος με πλήρη απασχόληση που εργάζεται στην ίδια επιχείρηση, έχει την ίδια μορφή σύμβασης ή σχέσης απασχόλησης και εκτελεί τα ίδια ή παρόμοια καθήκοντα, λαμβανομένων υπόψη και άλλων παραγόντων, όπως η αρχαιότητα και η ειδίκευση». Διαπιστώνεται ότι τα ως άνω κριτήρια στηρίζονται στο περιεχόμενο της δραστηριότητας που ασκούν οι ενδιαφερόμενοι.
- 62 Δεν μπορεί συνεπώς να υποστηριχθεί ότι οι δικαστές πλήρους απασχολήσεως και οι *records* δεν βρίσκονται σε συγκρίσιμη κατάσταση λόγω της διαφορετικής σταδιοδρομίας τους, δεδομένου ότι οι δεύτεροι διατηρούν πάντοτε τη δυνατότητα να ασκήσουν το επάγγελμα του δικηγόρου. Ειδικότερα, περισσότερη σημασία έχει το γεγονός ότι ασκούν κατ' ουσίαν την ίδια δραστηριότητα. Συναφώς, οι ενδιαφερόμενοι, περιλαμβανομένης της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου, εξήγησαν κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ότι οι *records* και οι δικαστές πλήρους απασχολήσεως ασκούν τα ίδια καθήκοντα. Ειδικότερα, διευκρινίστηκε ότι η εργασία τους είναι η ίδια, παρέχεται στα ίδια δικαστήρια και κατά τις ίδιες συνεδριάσεις.
- 63 Κατά τη ρήτρα 4 της συμφωνίας-πλαisiού για την εργασία μερικής απασχολήσεως και την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων, η διαφορετική μεταχείριση ενός εργαζομένου με μερική απασχόληση έναντι συγκρίσιμου εργαζομένου με πλήρη απασχόληση μπορεί να δικαιολογείται μόνο από αντικειμενικούς λόγους.
- 64 Πάντως, ο όρος «αντικειμενικοί λόγοι» της ρήτρας 4, σημείο 1, της συμφωνίας-πλαisiού για την εργασία μερικής απασχολήσεως πρέπει να νοείται υπό την έννοια ότι δεν επιτρέπει να δικαιολογείται διαφορετική μεταχείριση των εργαζομένων με μερική απασχόληση έναντι των εργαζομένων με πλήρη απασχόληση λόγω του γεγονότος ότι η διαφορετική αυτή μεταχείριση προβλέπεται από γενικό και αφηρημένο κανόνα δικαίου. Απεναντίας, κατά την έννοια του όρου αυτού, η άνιση μεταχείριση πρέπει να ανταποκρίνεται σε μια πραγματική ανάγκη, να είναι κατάλληλη προς επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού και να είναι αναγκαία προς τούτο (βλ., κατ' αναλογία προς τη ρήτρα 5, σημείο 1, στοιχείο α', της συμφωνίας-πλαisiού για την εργασία ορισμένου χρόνου, προπαρατεθείσα απόφαση *Del Cerro Alonso*, σκέψεις 57 και 58).
- 65 Εφόσον κανείς δικαιολογητικός λόγος δεν προβλήθηκε κατά την ενώπιον του Δικαστηρίου διαδικασία, στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται να εξετάσει αν δικαιολογείται η άνιση μεταχείριση μεταξύ των δικαστών πλήρους απασχολήσεως και των δικαστών μερικής απασχολήσεως που αμείβονται σε ημερήσια κατ' αποκοπήν βάση.
- 66 Πρέπει να υπομνησθεί ότι δυσμενής διάκριση δεν μπορεί να δικαιολογηθεί από εκτιμήσεις δημοσιονομικής φύσεως (βλ., επ' αυτού, αποφάσεις της 23ης Οκτωβρίου 2003, C-4/02 και C-5/02, *Schönheit* και *Becker*, Συλλογή 2003, σ. I-12575, σκέψη 85, καθώς και της 22ας Απριλίου 2010, C-486/08, *Zentralbetriebsrat der Landeskrankenhäuser Tirols*, Συλλογή 2010, σ. I-3527, σκέψη 46).
- 67 Κατόπιν των ανωτέρω, στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία μερικής απασχολήσεως έχει την έννοια ότι δεν επιτρέπει να προβαίνει το εθνικό δίκαιο σε διάκριση, όσον αφορά την πρόσβαση στο συνταξιοδοτικό σύστημα, μεταξύ των δικαστών πλήρους απασχολήσεως και των δικαστών μερικής απασχολήσεως που αμείβονται σε ημερήσια κατ' αποκοπήν βάση, εκτός αν η διαφορετική αυτή μεταχείριση δικαιολογείται από αντικειμενικούς λόγους, πράγμα του οποίου η εκτίμηση απόκειται στο αιτούν δικαστήριο.

Επί των δικαστικών εξόδων

- ⁶⁸ Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (δεύτερο τμήμα) αποφαινεται:

- 1) Το δίκαιο της Ένωσης έχει την έννοια ότι εναπόκειται στα κράτη μέλη να ορίσουν την έννοια των «εργαζομένων [...] που έχουν σύμβαση ή σχέση εργασίας», η οποία περιλαμβάνεται στη ρήτρα 2, σημείο 1, της συμφωνίας-πλαίσίου για την εργασία μερικής απασχολήσεως, που συνήφθη στις 6 Ιουνίου 1997, η οποία περιλαμβάνεται στο παράρτημα της οδηγίας 97/81/ΕΚ του Συμβουλίου, της 15ης Δεκεμβρίου 1997, σχετικά με τη συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία μερικής απασχόλησης που συνήφθη από την UNICE, το CEEP και την CES, όπως τροποποιήθηκε από την οδηγία 98/23/ΕΚ του Συμβουλίου, της 7ης Απριλίου 1998, και, ιδίως, να κρίνουν αν οι δικαστές εμπίπτουν στην έννοια αυτή, υπό την προϋπόθεση ότι τούτο δεν οδηγεί σε αυθαίρετο αποκλεισμό αυτής της κατηγορίας προσώπων από την προστασία την οποία παρέχουν η οδηγία 97/81, όπως τροποποιήθηκε από την οδηγία 98/23, και η ως άνω συμφωνία-πλαίσιο. Αποκλεισμός από την προστασία αυτή χωρεί μόνον αν η σχέση που συνδέει τους δικαστές με το Ministry of Justice είναι, ως εκ της φύσεώς της, ουσιωδώς διαφορετική από τη σχέση που συνδέει τους εργοδότες με τους υπαλλήλους τους που υπάγονται, κατά το εθνικό δίκαιο, στην κατηγορία των εργαζομένων.
- 2) Η συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία μερικής απασχολήσεως, που συνήφθη στις 6 Ιουνίου 1997, η οποία περιλαμβάνεται στο παράρτημα της οδηγίας 97/81, όπως τροποποιήθηκε από την οδηγία 98/23, έχει την έννοια ότι δεν επιτρέπει να προβαίνει το εθνικό δίκαιο σε διάκριση, όσον αφορά την πρόσβαση στο συνταξιοδοτικό σύστημα, μεταξύ των δικαστών πλήρους απασχολήσεως και των δικαστών μερικής απασχολήσεως που αμείβονται σε ημερήσια κατ' αποκοπήν βάση, εκτός αν η διαφορετική αυτή μεταχείριση δικαιολογείται από αντικειμενικούς λόγους, πράγμα του οποίου η εκτίμηση απόκειται στο αιτούν δικαστήριο.

(υπογραφές)